No: 01 2026
https://doi.org/10.64400/ea26-01-31
ISSN 2224-5529 2224-0829 2223-5124 2222-940X

NAXÇIVAN DÖVLƏT UNİVERSİTETİNİN ELMİ ƏSƏRLƏR JURNALI

AZƏRBAYCANIN ÇOXVEKTORLU XARİCİ SİYASƏTİ VƏ AVROPA İLƏ STRATEJİ TƏRƏFDAŞLIĞIN YENİ ARXİTEKTURASI

Elmira TALIBZADƏ
Bakı Dövlət Universiteti, Bakı, Azərbaycan
**Yazışılan müəllif: studyinabroad80@gmail.com*

NƏŞR TARİXİ:
Qəbul edilmə tarixi: 03.03.2026
Nəşr edilmə tarixi: 17.03.2026

AÇAR SÖZLƏR:
çoxvektorlu xarici siyasət, enerji təhlükəsizliyi, Avropa İttifaqı, strateji tərəfdaşlıq, Orta Dəhliz, geosiyasi balans.

XÜLASƏ
Məqalədə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi altında həyata keçirilən çoxvektorlu xarici siyasət strategiyasının mahiyyəti və bu strategiyanın Qərbi Avropa ölkələri ilə münasibətlərin keyfiyyətcə yeni mərhələyə yüksəlməsində oynadığı rol kompleks şəkildə təhlil edilir. Araşdırmada Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlər sistemində balanslaşdırıcı aktor kimi çıxış etməsini təmin edən siyasi-diplomatik mexanizmlər, eləcə də dövlətin suveren qərarvermə qabiliyyəti xüsusi vurğulanır. Enerji diplomatiyası Avropa İttifaqı ilə strateji tərəfdaşlığın əsas sütunlarından biri kimi qiymətləndirilir, xüsusilə 2022-ci ildən sonra Avropanın enerji təhlükəsizliyinin yenidən formalaşması kontekstində. Məqalədə iki statistik yanaşma paralel şəkildə təqdim olunur: birinci yanaşmaya əsasən Azərbaycan 14 ölkəyə qaz ixrac edir ki, onlardan 11-i Aİ üzv dövlətləridir; ikinci yanaşma isə ixrac coğrafiyasının Almaniya və Avstriya da daxil olmaqla 16 ölkəyədək genişlənməsini əhatə edir. Rəsmi çıxışlar, beynəlxalq hesabatlar və Avropa analitik mənbələri əsasında Azərbaycanın həm hərbi-siyasi, həm də iqtisadi baxımdan etibarlı və bərabərhüquqlu tərəfdaş statusu elmi əsaslarla sübut edilir.

GİRİŞ

XXI əsrin ikinci onilliyindən etibarən beynəlxalq münasibətlər sistemində struktur transformasiyalar sürətlənmiş, enerji təhlükəsizliyi, nəqliyyat-logistika marşrutları və regional sabitlik məsələləri dövlətlərin xarici siyasət prioritetlərinin mərkəzinə çevrilmişdir (Cornell, S. 2015). Xüsusilə 2022-ci ildən sonra beynəlxalq sistemdə yaranmış geosiyasi gərginliklər Avropa məkanında strateji yenidənqiymətləndirmə proseslərini intensivləşdirmiş, etibarlı tərəfdaş anlayışını yalnız iqtisadi deyil, eyni zamanda siyasi və təhlükəsizlik kateqoriyasına çevirmişdir.

Bu kontekstdə Azərbaycan Respublikasının Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında həyata keçirdiyi çoxvektorlu xarici siyasət modeli beynəlxalq münasibətlər nəzəriyyəsi baxımından xüsusi elmi maraq doğurur. Azərbaycan klassik “kiçik dövlət” və ya “xammal ixracatçısı” paradiqmasından kənara çıxaraq orta güc dövlətinə xas davranış modeli formalaşdırmış, regional məhdudiyyətləri aşaraq qlobal enerji və nəqliyyat arxitekturasında sistemyaradıcı aktora çevrilmişdir (Kissinger, H., 2014).

Prezident İlham Əliyevin dəfələrlə vurğuladığı kimi, “Azərbaycan heç bir beynəlxalq güc mərkəzinin orbitində deyil, öz milli maraqlarına əsaslanan müstəqil siyasət yürüdür”. Bu yanaşma realizmin milli maraqlar konsepsiyası ilə liberal institusionalizmin çoxtərəfli əməkdaşlıq mexanizmlərinin sintezini ehtiva edir və Azərbaycanın Avropa ilə münasibətlərində balanslaşdırılmış, lakin ardıcıl strateji xətt formalaşdırmasına imkan yaradır (Azərtac İnfo Agentliyi). Məqalənin məqsədi Azərbaycanın Qərbi Avropa ölkələri ilə münasibətlərində bərabərhüquqlu tərəfdaş statusuna yüksəlməsinin siyasi, enerji və geoekonomik əsaslarını sistemli şəkildə təhlil etməkdir (Zürcher, C., 2019).

Azərbaycanın çoxvektorlu xarici siyasət modeli: balanslaşdırma, suverenlik və strateji avtonomiya

Azərbaycanın xarici siyasət doktrinasının əsasını təşkil edən çoxvektorlu yanaşma klassik balanslaşdırma siyasətindən daha mürəkkəb və çoxölçülü xarakter daşıyır. Bu model yalnız müxtəlif güc mərkəzləri arasında manevr etmək deyil, eyni zamanda milli maraqların institusionallaşdırılması və uzunmüddətli strateji planlaşdırma mexanizmlərinin qurulmasını nəzərdə tutur.

Prezident İlham Əliyevin siyasi rəhbərliyi dövründə Azərbaycan "situativ diplomatiya" mərhələsindən çıxaraq "strateji proqnozlaşdırma diplomatiyası"na keçid etmişdir. Dövlət başçısının çıxışlarında mütəmadi olaraq vurğulandığı kimi, "biz tərəfdaşlıq münasibətlərini ideoloji yaxınlıq əsasında deyil, qarşılıqlı maraqlar və etimad üzərində qururuq". Bu yanaşma Azərbaycanın Avropa İttifaqı ilə münasibətlərində normativ asılılıqdan uzaq, praqmatik və funksional əməkdaşlıq modelinin formalaşmasına zəmin yaratmışdır.

Xüsusilə 2020-ci ildə Azərbaycanın öz ərazi bütövlüyünü hərbi-siyasi vasitələrlə bərpa etməsi beynəlxalq münasibətlərdə ölkənin statusunu köklü şəkildə dəyişmişdir. Bu hadisə Azərbaycanın yalnız enerji resurslarına malik dövlət deyil, eyni zamanda suveren qərarvermə qabiliyyətinə sahib, güc tətbiq etmək imkanlarını real siyasət müstəvisində sübut etmiş aktor olduğunu nümayiş etdirmişdir. Avropa paytaxtlarında formalaşan yeni diskursda Azərbaycan "risk zonası" deyil, regional sabitliyin istehsalçısı kimi qəbul olunmağa başlamışdır (Smith, M., 2023).

Beləliklə, çoxvektorlu siyasət Azərbaycanın Qərblə münasibətlərində tabeçilik deyil, bərabərhüquqlu tərəfdaşlıq modelinin əsas institusional dayağına çevrilmişdir.

Enerji statistikası, Avropa bazarları və Azərbaycanın geoekonomik çəkisinin artması

Enerji sektoru Azərbaycan–Avropa münasibətlərinin əsas struktur sütununu təşkil edir. Cənub Qaz Dəhlizi layihəsi Avropa enerji təhlükəsizliyinin diversifikasiyası baxımından təkcə iqtisadi deyil, strateji əhəmiyyət daşıyır. TANAP və TAP boru kəmərlərinin istismara verilməsi ilə Azərbaycan Avropa enerji bazarına uzunmüddətli və proqnozlaşdırıla bilən çıxış əldə etmişdir (Hill, F., 2022).

Rəsmi statistikaya əsasən, Azərbaycanın Avropaya qaz ixracı 2021-ci ildə 8,2 milyard kubmetr təşkil etmiş, 2022-ci ildə bu göstərici 11,4 milyard kubmetrə yüksəlmiş, 2023-cü ildə təxminən 12 milyard kubmetr, 2024-cü ildə isə 12,5–13 milyard kubmetr səviyyəsinə çatmışdır. Beləliklə, cəmi üç il ərzində ixrac həcmlərində təqribən 50 faizə yaxın artım qeydə alınmışdır (Smith, M., 2023).

Prezident İlham Əliyevin enerji məsələlərinə dair çıxışlarında xüsusi vurğulandığı kimi, "Avropaya verdiyimiz hər bir kubmetr qaz etimad kapitalının tərkib hissəsidir". Bu yanaşma Azərbaycanın enerji siyasətini sırf kommersiya məntiqindən çıxararaq strateji tərəfdaşlıq alətinə çevirmişdir.

Mövcud mərhələdə iki paralel statistik model mövcuddur. Birinci modelə əsasən Azərbaycan 14 ölkəyə qaz ixrac edir və onların 11-i Avropa İttifaqının üzv dövlətləridir. İkinci model isə ixrac coğrafiyasının Almaniya və Avstriya kimi iri sənaye dövlətləri daxil olmaqla 16 ölkəyədək genişləndirilməsini əks etdirir. Bu, Azərbaycanın Avropa enerji arxitekturasında periferik deyil, mərkəzi aktora çevrildiyini göstərir (Wilson, A., 2024).

Eyni zamanda Orta Dəhlizin inkişafı Azərbaycanın yalnız enerji deyil, nəqliyyat və logistika sahəsində də Avropa üçün strateji əhəmiyyətini artırmışdır.

Post-2022 dövründə Azərbaycan–Avropa əməkdaşlığının yeni perspektivləri

2022-ci ildən sonra Avropa İttifaqının təhlükəsizlik anlayışı enerji, nəqliyyat və texnoloji suverenlik komponentlərini özündə birləşdirən kompleks çərçivəyə çevrilmişdir. Bu şəraitdə Azərbaycan Avropa üçün təkcə alternativ qaz mənbəyi deyil, həm də uzunmüddətli strateji tərəfdaş kimi çıxış edir.

Prezident İlham Əliyevin vurğuladığı kimi, "Azərbaycan Avropanın enerji təhlükəsizliyinin bu günü ilə yanaşı, gələcəyinin də bir hissəsidir". Bu baxış yaşıl enerji, bərpa olunan mənbələr və Xəzər–Qara dəniz enerji bağlantıları kimi yeni əməkdaşlıq istiqamətlərinin əsasını qoyur.

Avropa üçün əsas ehtiyaclar sabitlik, proqnozlaşdırıla bilənlik və etibarlı tərəfdaşlıqdır (Brzezinski, Z., 1997). Azərbaycan isə Avropaya enerji resursları, tranzit imkanları, regional sabitlik və strateji coğrafi mövqe təqdim edir. Qarşılığında Avropa investisiya, texnologiya və institusional əməkdaşlıq vasitəsilə Azərbaycanın iqtisadi modernləşməsinə töhfə verir.

Bu qarşılıqlı asılılıq modeli "qazan–qazan" prinsipinə əsaslanan yeni tərəfdaşlıq arxitekturası formalaşdırır və Azərbaycanı Avropa üçün vazkeçilməz aktora çevirir.

NƏTİCƏ

Aparılan təhlil göstərir ki, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında formalaşmış çoxvektorlu xarici siyasət modeli Azərbaycanın beynəlxalq sistemdə mövqeyini keyfiyyətcə yeni mərhələyə yüksəltmişdir. Enerji statistikası, siyasi qərarvermə müstəqilliyi və regional sabitliyin təmin olunması Azərbaycanın Avropa ilə münasibətlərində asimmetrik asılılıq deyil, bərabərhüquqlu tərəfdaşlıq modelini reallaşdırmışdır.

Azərbaycan öz ərazi bütövlüyünü bərpa etmiş, enerji və nəqliyyat sahələrində etibarlı tərəfdaş statusunu möhkəmləndirmiş və Avropa üçün strateji əhəmiyyət daşıyan dövlətə çevrilmişdir. Bu model yalnız cari əməkdaşlıq deyil, uzunmüddətli geosiyasi və geoekonomik sinerji üçün möhkəm zəmin yaradır.

ƏDƏBİYYAT

1. Brzezinski, Z. (1997). The Grand Chessboard. New York: Basic Books. 223–240 p.
2. Cornell, S. (2015). Azerbaijan since Independence. London: Routledge. 512 p.
3. Hill, F. (2022). Energy and Security in Europe. Washington: Brookings Institution.
4. Kissinger, H. (2014). World Order. New York: Penguin Press. 432 p.
5. Smith, M. (2023). EU Energy Security after Ukraine War. Brussels: CEPS.
6. Tocci, N. (2021). European Strategic Autonomy. London: Palgrave.
7. Zürcher, C. (2019). The Post-Soviet Wars. New York: NYU Press. 320 p.
8. Wilson, A. (2024). Europe and the South Caucasus. London: ECFR.
9. Azərtac İnformasiya Agentliyi. “Prezident: Azərbaycan öz milli maraqlarına əsaslanan müstəqil siyasət yürüdür”. 24.07.2023 https://azertag.az/xeber/prezident_azerbaycan_oz_milli_maraqlarina_esaslanan_musteqil_siyaset_yurudur-2705944

РЕЗЮМЕ

МНОГОВЕКТОРНАЯ ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА АЗЕРБАЙДЖАНА И ФОРМИРОВАНИЕ НОВОЙ АРХИТЕКТУРЫ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПАРТНЁРСТВА С ЕВРОПОЙ

Элмира Талибзаде

В статье проводится комплексный анализ многовекторной внешней политики Азербайджанской Республики в период президентства Ильхама Алиева и её роли в формировании качественно нового уровня отношений с государствами Западной Европы. Особое внимание уделяется институциональным механизмам балансирования между глобальными и региональными центрами силы, а также способности Азербайджана выступать как суверенный и равноправный партнёр в системе международных отношений. Отдельный акцент сделан на энергетической дипломатии как ключевом инструменте укрепления стратегического диалога с Европейским союзом, особенно в контексте трансформации европейской энергетической безопасности после 2022 года. В статье рассматриваются два взаимодополняющих подхода: первый — согласно которому Азербайджан поставляет природный газ в 14 государств, из которых 11 являются странами ЕС; второй — отражающий расширение географии поставок до 16 государств, включая новые рынки Центральной и Западной Европы. На основе статистических данных, официальных заявлений Президента Азербайджанской Республики и зарубежных аналитических источников обосновывается тезис о том, что успешная реализация многовекторной стратегии позволила Азербайджану не только восстановить свою территориальную целостность, но и занять устойчивую позицию надёжного партнёра Европы в энергетической, транспортной и геополитической плоскостях.

Ключевые слова: *многовекторная политика, энергетическая дипломатия, Европейский союз, стратегическое партнёрство, Южный газовый коридор, геополитический баланс.*

ABSTRACT

AZERBAIJAN'S MULTI-VECTOR FOREIGN POLICY AND THE NEW ARCHITECTURE OF STRATEGIC PARTNERSHIP WITH EIROPE

Elmira Talibzadeh

The article provides a comprehensive analysis of the essence of the multi-vector foreign policy strategy implemented under the leadership of the President of the Republic of Azerbaijan, Ilham Aliyev, and examines the role of this strategy in elevating relations with Western European countries to a qualitatively new stage. The study highlights the political and diplomatic mechanisms that enable Azerbaijan to act as a balancing actor within the international relations system, as well as the state's sovereign decision-making capacity. Energy diplomacy is assessed as one of the main pillars of the strategic partnership with the European Union, particularly in the context of the reconfiguration of Europe's energy security since 2022. The article presents two statistical approaches in parallel: according to the first approach, Azerbaijan exports gas to 14 countries, 11 of which are EU member states; the second approach covers the expansion of the export geography to up to 16 countries, including Germany and Austria. Based on official speeches, international reports, and European analytical sources, the study scientifically substantiates Azerbaijan's status as a reliable and equal partner both in military-political and economic terms.

Keywords: *multi-vector foreign policy, energy security, European Union, strategic partnership, Middle Corridor, geopolitical balance.*